

УДК 801.8:398.8](=161.2=162.1)"18/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.05.1246>

«HEY, SOKOŁY!» («ГЕЙ СОКОЛИ!»): ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ ПІСНІ

Ольга ХАРЧИШИН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9379-8300>
кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ фольклористики,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: okharchyshyn@gmail.com

Проаналізовано з фольклористичного погляду тексти та особливості побутування популярної серед поляків та українців пісні «Hey, sokoły!» («Гей соколи!»). Простежено її неоднорідну фактуру текстів, яка містить компоненти різної поетичної якості та засвідчує контамінований характер твору. У ньому використано мотив польської пісні з ХІХ ст. «Żal za Ukrainą» («Жаль за Україною»), який доповнено новим зачином та приспівом. Джерельною базою є доступні авторці друковані видання, зокрема й на інтернет-ресурсах, матеріали власних польових досліджень, проведених у 2018—2019 рр. Актуальність зумовлена великою увагою митців, науковців та широкої громадськості до пісні «Гей соколи!», яку поцінують не лише як твір мистецтва, а й як вияв певної ідеології. Фольклористичне вивчення цієї пісні важливе з огляду на масове тиражування в ЗМІ і навіть у наукових працях нічим не обґрунтованої версії про авторство пісні Тимоша Падури. Об'єктом дослідження є пісня «Hey, sokoły!» («Гей соколи!»); предметом дослідження є її польські та українські тексти, відомості про їхнє побутування у контексті двох сусідніх етнокультур. Мета: проаналізувати польські тексти пісні «Hey, sokoły!», з'ясувати, на яких фольклорно-літературних засадах вони базуються, порушити питання генези пісні. У статті використано засади комплексного вивчення народнопісенного твору, які розпрацьовували І. Франко, М. Драгоманов, М. Сумцов, М. Грушевський, К. Грушевська, П. Лінтур, Г. Нудьга та інші вчені.

Ключові слова: «Hey, sokoły!», пісня, текст, варіант, побутування, популярність, значення.

Olga KHARCHYSHYN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9379-8300>
Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in philology),
Senior Researcher at the Ethnology Institute
of National Academy of Sciences of Ukraine,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: okharchyshyn@gmail.com

«HEY, SOKOŁY!» («HEY, SOKOŁY!»): LYRICS AND CONTEXTS OF THE SONG

From the folklore point of view, the lyrics and peculiarities of the «Hey, sokoły!» song, popular among Poles and Ukrainians, have been analyzed. Its heterogeneous texture of texts, which contains components of different poetic quality and attests to the contaminated nature of the work, has been traced. It uses the motif of a Polish song from the nineteenth century «Żal za Ukrainą» («Sorry for Ukraine»), which is complemented with a new beginning and a chorus. Attention is drawn to poetics and symbolism in different parts of the text, with an emphasis on unconventional features marked by the influences of modern times. The information about the first occurrences of the song in the second half of the twentieth century is revealed. The content of «Hey, sokoły!» has been rethought, has gained patriotic sound from Poles and Ukrainians. Ukrainian versions of the song are translations from the Polish language of the 21st century. This song has a patriotic sense for Ukrainians and often symbolizes the Ukrainian-Polish neighborhood.

The source base of the research is printed publications, including digital ones, available on the Internet, and the materials of the author's own field research conducted in 2018—2019. Its topicality due to the great attention of artists, scientists and the general public to the «Hey, sokoły!» song, which is appreciated not only as a work of art but also as a manifestation of a certain ideology. The folkloristic study of this song is important due to the mass circulation in the media and even in the scientific works of the unsubstantiated version of its authorship by Tymosh Padura. The object of the study is the «Hey, sokoły!» song; the subject of the study is its Polish and Ukrainian lyrics, information about their existence in the context of two neighbouring ethnic cultures. The aim is to analyze the Polish lyrics of the song «Hey, sokoły!», to determine its folk and literary basis, to raise questions about the genesis of the song. The principles of complex folklore research developed by I. Franko, M. Drahomanov, M. Sumtsov, M. Hrushevskyy, K. Hrushevskya, P. Lintur, H. Nudha and other scientists are used in the article.

Keywords: «Hey, sokoły!», song, lyrics, variant, occurrence, popularity, meaning.

Вступ. «Hej, sokoły!» («Гей соколи!») сьогодні належить до найпопулярніших пісень у Польщі та в Україні. Після того, як її мелодія прозвучала у кінофільмі режисера Єжи Гоффмана «Ogniem i mieczem» («Вогнем і мечем») (1999), пісня в польській та українській мовних версіях стала культурною для поляків, а згодом і для українців. Її охоче залучають до свого репертуару професійні виконавці та аматори, а також пересічні шанувальники гуртового співу. Немалу роль у популяризації пісні відіграла поширена в Інтернеті інформація про її автора — Тимка Падуру (1801—1871) — польсько-українського поета з Поділля, представника української школи в польському романтизмі. З таким авторством пісня постає в привабливому світлі романтизму з рисами героїзації, патріотизму та польсько-українського єднання.

На сьогодні є безліч інтернет-публікацій про Тимка Падуру як автора пісні «Гей соколи». Зміст цих публікацій узагальнено в польській та українській Вікіпедіях (у статтях «Гей соколи» та «Тимко Падура» [1—4]). Водночас інформацію про це авторство не підтверджують жодні наявні матеріали в запропонованих списках джерел. Можна було б не зважати на ці інтернет-публікації, які, власне, не є предметом для наукового дискурсу, якби їхню необґрунтовану інформацію про автора пісні «Гей соколи» не підхопили науковці. Так, в енциклопедичній статті «Падура Тимко» кандидата історичних наук Володимира Любченка до виданої Інститутом історії України НАН України «Енциклопедії історії України» (Т. 8, 2011) зазначено: «Автор відомої польс. патріотичної пісні «Hej, sokoły!»» [5]. Водночас джерела наведеного в кінці енциклопедичної статті списку творів і літератури не підтверджують цієї тези. Відтак, це бездоказове твердження повторила доктор філологічних наук Надія Баландіна у своїй статті «Масифікація польсько-української пісні «Hej, sokoły!» («Гей соколи!»)» (2018) [6] та частині «Пісня як комунікативне явище» колективної монографії «Текст у масових комунікаціях: множинність інтерпретацій» (2018) [7], спираючись на згадану попередньо енциклопедію.

У запропонованій статті розглянемо пісню «Hej, sokoły!» із фольклористичного погляду. *Об'єктом дослідження* є пісня «Hej, sokoły!» («Гей соколи!»); *предметом дослідження* є її польські та українські

тексти, відомості про їхнє побутування в контексті двох сусідніх етнокультур. Ставимо за мету проаналізувати польські тексти пісні «Hej, sokoły!», з'ясувати, на яких фольклорно-літературних засадах вони базуються, простежити особливості побутування цього твору, порушити питання його генези. У дослідженні використано доступні друковані джерела, оцифровані видання, які містяться на інтернет-ресурсах, спогади, почерпнуті від музикантів та перших відомих виконавців цього твору. Важливим джерелом до статті стали усні спогади польського історика українського походження професора Богдана Гальчака. Вони лягли в основу моєї спільної з професором Гальчаком статті «Звідки прилетіли «соколи»? Рефлексії над генезою популярної пісні» [8]. У ній звернено основну увагу на історичні контексти постання цього твору.

Основна частина. У дослідженнях творчості Тимка Падури з XIX—XX століть нема жодної інформації про те, що цей автор написав «Гей соколи!». Не знаходимо її підтвердження і в працях сучасних фахівців української школи польського романтизму, як-от Мечислава Інґлота чи Луїзи Карбан [9, с. 13—15; 10, с. 113—122]. Тимко Падура писав поезію специфічною — українською з полонізмами — мовою, в якій було багато штучних, невластивих для народного стилю, але характерних для його авторського почерку слів та мовних конструкцій. Водночас він часто допускав ритмічні порушення у віршуванні, відтак його поезія є доволі впізнаваною. Натомість текст «Hej, sokoły!» не виявляє таких ознак стилю Падури, написаний літературною польською мовою, близькою для сучасників. Є й інші підстави для того, щоб не пов'язувати цей твір із зазначеним автором, про які буде йти мова нижче.

1.1. Варіантна парадигма

Для фольклористичного аналізу пісні «Hej, sokoły!» відтворимо сукупність наявних варіантів та порівняймо ранні й пізні записи цього твору. Після ретельних пошуків таких записів мусимо визнати, що в українських та польських збірниках фольклору, доступних архівних джерелах, мемуарній літературі XIX ст. та майже усього XX ст. не вдалось виявити жодних слідів цієї пісні. Перші поодинокі польські записи, які я змогла виявити, датовані 1990-ми роками, а величезна кількість публікацій в Інтернеті

та у польських пісенних збірниках з'являється тільки в ХХІ столітті. Цей факт дуже похитує версію про авторство цієї пісні, яке належить знаному поетові з ХІХ століття. У свій час Микола Костомаров та інші дослідники спростували фольклорну справжність низки творів збірника «Запорожская старина» (1833—1838 рр.) І. Срезневського на основі того, що вони (твори) не були раніше відомими в записках інших збирачів [11, с. 227]. Цей спосіб визначення автентичності й давності фольклорного твору є виправданим особливо в ХХ—ХХІ ст. стосовно ліричних та ліро-епічних пісень, які завжди були в епіцентрі уваги збирачів фольклору.

Отже, найраніший, за моїми пошуками, запис (його позначатимемо Вар. 1) знаходимо у збірнику патріотичних пісень (1992) з таким текстом (подаємо мовою оригіналу з супутнім перекладом):

1. *Hej, tam gdzieś z nad czarnej wody
Wsiada na koń Kozak młody,
Szule zegna się z dziewczyną
Jeszcze czulej z Ukrainą.*

Refren:

*Hej, hej, hej sokoły,
Omiąjcie góry, lasy, doły,
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku.
Hej, hej, hej sokoły,
Omiąjcie góry, lasy, doły,
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy dzwoń, dzwoń, dzwoń...*

1. *Гей там десь з-над чорної води
Сідає на коня козак молодий.
Ласкаво прощається з дівчиною,
Ще ласкавіше — з Україною.*

Приспів:

*Гей, гей, гей соколи,
Оминайте гори, ліси, доли.
Дзвінь, дзвінь, дзвінь дзвіночку,
Мій степовий жайвороночку.
Гей, гей, гей соколи,
Оминайте гори, ліси, доли.
Дзвінь, дзвінь, дзвінь, дзвіночку,
Мій степовий дзвінь, дзвінь, дзвінь.*

2. *Pięknych dziewcząt jest niemało
Lecz najwięcej w Ukrainie.
Tam me serce pozostało
Przy kochanej mej dziewczynie.
Hej, hej, hej sokoły...*

2. *Гарних дівчат є немало,
Лиш найбільше в Україні.
Там моє серце залишилось
Біля моєї коханої дівчини.*

3. *Ona biedna tam została
Przezióreczka moja mała
A ja tutaj w obcej stronie
Dniem i nocą tęsknię do niej.
Hej, hej, hej sokoły...*

3. *Вона одна там лишилась,
Перепілочка моя мала.
А я тут в чужій стороні
Вдень і вночі сумую за нею.*

4. *Żal, żal za dziewczyną
Za zieloną Ukrainą.
Żal, żal serce płacze,
Już jej więcej nie zobaczę
Hej, hej, hej sokoły...*

4. *Жаль, жаль за дівчиною,
За зеленою Україною.
Жаль, жаль серце плаче,
Вже її більше не побачить.*

5. *Wina, wina, wina dajcie!
A jak umrę pochowajcie!
Na zielonej Ukrainie
Przy kochanej mej dziewczynie.
Hej, hej, hej sokoły... [12].*

5. *Вина, вина, вина дайте,
А як умру, поховайте
На зеленій Україні
При коханій моїй дівчині.*

У 1994 р. на сайті альбому польської зірки естради Марилі Радович «Marysia Biesiadna» вміщено інший коротший текст (Вар. 2):

1. *Żal, żal za dziewczyną,
Za zieloną Ukrainą,
Żal, żal serce płacze,
Już cię nigdy nie zobaczę.*

Refren:

Hej, hej, hej sokoły... (див. Вар. 1)

1. *Жаль, жаль за дівчиною,
За зеленою Україною.
Жаль, жаль, серце плаче,
Вже тебе ніколи не побачить.*

Приспів:
Гей, гей, гей соколи...

2. *Ona jedna tam została,
Jaskółeczka moja, moja mała,
A ja tutaj w obcej stronie,
Dniem i nocą tęsknie do niej.
Hej, hej, hej sokoły...*

2. *Вона одна там лишилась
Ластівочка моя, моя мала.
А я тут, в чужій стороні
Вдень і вночі сумую за нею.
Гей, гей, гей соколи...*

3. *Wina, wina, wina, wina dajcie,
A jak umrę pochowajcie,
Na zielonej Ukrainie
Przy kochanej tej dziewczynie...
Hej, hej, hej sokoły... [13].*

3. *Вина, вина, вина дайте,
А як умру, поховайте
На зеленій Україні
При коханій тій дівчині.
Гей, гей, гей соколи...*

У схожому до Вар. 2 тексти співака Кшиштофа Кравчика маємо відмінність у 3—4 рядках першої строфи: «*Żal, żal serce boli / z tej tęsknoty, z tej niewoli*» (Жаль, жаль, серце болить / З того суму, з тої неволі). А також варіант К. Кравчика доповнений однією строфою після першої, близько, як у Вар. 1:

*Wiele dziewcząt jest na świecie,
lecz najwięcej w Ukrainie,
Tam me serce pozostało
Przy kochanej mej dziewczynie [14].*

*Багато дівчат є у світі,
Та найбільше в Україні.
Там моє серце залишилось
При моїй коханій дівчині.*

У варіанті, поданому в електронній версії збірки «*Mały śpiewnik weselny*», у кінцівці замість безнадійних думок про смерть звучать більш оптимістичні мотиви зі згадкою про Батьківщину та материнське серце, що є цілком вмотивованою корекцією в контексті весільного репертуару:

*Nie płacz, nie płacz, nie rozpaczaj,
Do Ojczyzny szybko wracaj.
Tam jest, tam jest Matki serce
Ono cieszy cię w rozterce [15].*

*Не плач, не плач, не розпачай,
На Батьківщину швидко повертай.
Там є, там є Мамине серце,
Воно радіє попри все.*

Як бачимо, наведені варіанти мають сталі компоненти, як-от: «*Żal, żal za dziewczyną Za zieloną Ukrainą*» та приспів. Водночас простежується варіативність на лексичному рівні (serce «*płacze — boli*», «*jaskółeczka — przepióreczka*», «*wiele — pięknuch*» *dziewcząt* та ін.), на композиційному рівні (різний зачин, більша чи менша кількість строф, неоднакова їх послідовність тощо.). Такі відмінності в текстах вказують на усну природу побутування пісні, а отже, «Гей соколи!», без сумніву, належать до польської народнопісенної традиції. Щодо часової тягlosti цієї традиції, поки що маємо тверді підстави визначати її останніми десятиліттями ХХ століття (від часу перших записів).

1.2. Особливості змісту та поетичної форми

Тепер звернімо увагу на зміст пісні. Заспіви (усі строфи, крім першої у Вар. 1) передають тужливий стан ліричного героя на чужині, який вимушено покинув Україну, де назавжди залишив кохану дівчину. Герой не бачить можливостей повернутися до коханої за життя, тож заповідає поховати його біля милої. Сповнені безнадії та розпачу схожі мотиви можуть бути притаманні різним групам ліричної пісенності (здебільшого соціально-побутової): почуття безвиході героя нерідко штовхали його до чарки та до думок про смерть. Така драматичність буття могла, передусім, маркувати рекрутські пісні давнішої верстви, коли умови та тривалість служби у війську майже не залишали шансів на повернення додому. Проте чи набув би зазначений мотив сучасної популярності, якби йшлося про реалії давно забутих часів? Очевидно, він мав би зазнати якоїсь актуалізації та переосмислення.

Перша строфа Вар. 1, що розпочинається «*Hej, tam gdzie z nad czarnej wody*», виразно відрізняється змістом і формою від подальших строф. Вона відтворює сцену чуйного прощання козака з дівчиною і з Україною з позиції стороннього, просторово віддаленого («гей там десь...») спостерігача. Та й ця сцена, хоч і оповита легким смутком майбутньої розлуки, проте ще не позначена гострим жалем пережитої втрати та суцільною безнадією. Перша строфа

поетичними рисами близька до ліро-епічних жанрів. Зокрема, для дум чи історичних пісень притаманне зображення дії, яка протікає в теперішньому часі (козак «сідає на коня...»). Натомість інші строфи містять монолог ліричного героя (від першої особи) про події, що вже з ним відбулися, що характерне для народної лірики.

Зовсім дисонує з жалісливим змістом заспівів бадьорий приспів у маршовому ритмі, який розпочинається бравурними вигуками «Hej, hej, hej sokoły...» та передає зорові та слухові відчуття подорожніх у мандрах через степ. Контрасти між розпачливим змістом та хвацькими мелодіями особливо виразно простежуються у фольклорі ХХ ст., де сильний вплив на культуру чинила військова верства суспільства [16, с. 154—155].

Як бачимо, пісня «Hej, sokoły!» є композиційно неоднорідною за жанровими рисами. Це дозволяє припустити контамінований характер її тексту. Відтак розглянемо три складові цього твору, починаючи від найбільшого за обсягом фрагменту (назвемо його основні строфи) із мотивом жалю.

Мотив жалю у піснях «Żal za Ukrainą» та «Hej, sokoły!»

Деяке світло на генезу цих основних строф проливають друковані записи ХІХ ст. іншої польської пісні «Żal za Ukrainą». Йдеться про два нотні видання: львівське 1860—1867 рр. «Żal za Ukrainą: z pieśni narodowej przełożony na fortepian przez Albina Korytuńskiego: op. 13» [17] та київське 1875 р. «Żal za Ukrainą: piosnka przypisana Wandzie Pudłowskiej przez Macieja Kamińskiego» [18]. У першому джерелі під нотами для фортепіано є підтекстування з деякими близькими до «Соколів» рядками. Наведемо текст повністю (із власним перекладом):

*Żal, żal za jedyną
za zieloną Ukrainą
żał, żal, żal za niemi
Za oczkami czarownemi.
Ona biedna tam została,
Przepioremczka moja mała,
A ja tutaj w obcej stronie
Dnie i posej tęsknę po niej.*

*Жаль, жаль за єдиною
За зеленою Україною.
Жаль, жаль, жаль за ними,*

*За очками чарівними.
Вона, бідна, там залишилась,
Перепілочка моя мала.
А я тут в чужій стороні
Удень і вночі сумую за нею.*

*Żal, żal za jedyną
za zieloną Ukrainą
żał, żal, żal za niemi
Za oczkami czarownemi.
Dajcie wina dajcie szklanki
Pijcie zdrowie mej kochanki,
Żal, żal, żal, żal, żal ratujcie
Umre z żalu rozalujcie.*

*Жаль, жаль за єдиною
За зеленою Україною.
Жаль, жаль, жаль за ними,
За очками чарівними.
Дайте вина, дайте склянки
Пийте за здоров'я моєї коханки.
Жаль, жаль, жаль, жаль, жаль, рятуйте,
Умру з жалю, пожалуйте.*

*Żal, żal serce boli
Masz mojej złotej doli,
żał, żal, żal za niemi
Za oczkami czarownemi.
Jeszcze wina, jeszcze grajcie
A jak umre pochowajcie
Tam tam w Ukrainie
tam, tam przy dziewczynie.
Żal, żal za jedyną
za zieloną Ukrainą
żał, żal, żal za niemi
Za oczkami czarownemi [17, с. 3—9].*

*Жаль, жаль, серце болить,
Без моєї золотої долі.
Жаль, жаль, жаль за ними,
За очками чарівними.
Іще вина, іще грайте,
А як умру, поховайте
Там, там в Україні,
Там, там при дівчині.
Жаль, жаль за єдиною
За зеленою Україною,
Жаль, жаль, жаль за ними,
За очками чарівними.*

У другому джерелі маємо три десятирядкових строфи, текст яких є варіантом до раніше опублікованого (напр., у ньому замість «Za oczkami czarownemi» маємо «Za oczkami błękitnemi», замість «Dnie i posej

teńskę ro niej» — «Dnie i posej płacze ro niej» та ін.).
Спостерігаємо появу нових рядків:

*Tam na łkach wonne wience
A na licach jej rumieńce.
A w oczkach taka siła
Że mnie głowę zawróciła... [18].*

*Там на луках запашині віночки
А на личках її рум'янци.
А в оченятах така сила,
Що мені голову запаморочила.*

Наявність словесних варіантів засвідчує, що пісня в 1860—1870-х рр. вже була поширена в усному побутуванні. А різні музичні аранжування вказують на тогочасну популярність твору в мистецьких середовищах. Пісню «*Żal za Ukrainą*» можна і послухати в записах початку ХХ століття [19].

Існування цих двох джерел ставить багато питань, до яких поки що не знайдено відповідей. Чому аранжування відомого польського композитора словацького походження Матея Камінського (1734—1821) було видано аж через 55 років після його смерті, хто така Ванда Пудловська, якій присвячено цю пісню, і врешті, хто написав цей текст? У пісні 27 разів повторено слово «жаль», зокрема з таким контекстом «*Żal, żal, żal, żal, żal ratujcie, Umrę z żalu rozatujcie*» («Жаль, жаль, жаль, жаль, жаль, рятуйте, як умру з жалю — пожалійте»), що скидається на спробу автора прикрити свою тугу легкою самоіронією. Очевидно, такий витвір міг належати полякові, який покинув Україну в молодому віці та гостро нудьгував за цими часами, коли його серце належало якійсь місцевій красуні. Водночас мелодія та композиція наведених опублікованих творів із другої половини ХІХ ст. не мають нічого спільного із піснею «Hej, sokoły!».

Отож, у пісні «Hej, sokoły!» використано відомий текст давнього часу з мотивом жалю за Україною та за дівчиною. Проте цей мотив у піснях «*Żal za Ukrainą*» та «Hej, sokoły!» відрізняється за змістом та функцією. У давній пісні він має індивідуальне приватно-інтимне тужливо-експресивне наповнення, тоді як у другій — виразно універсалізується, стає широким узагальненням для багатьох носіїв традиції. Лише за умови такої універсалізації змісту цей мотив міг набути нинішньої значимості та популярності. Розглянемо цей мотив у контексті

концепції драматичного буття людини в українському фольклорі Оксани Кузьменко [20]. В основних строфах містяться поетичні мотиви жалю та плачу в поєднанні з образом *серця* («жаль, жаль, серце плаче» та ін.), що є центральним у необрядових ліричних піснях різного часу. Наприклад, дуже характерним такий мотив є для наймитських пісень, популярних у середині ХІХ ст. («Ой не шуми, луже, осокою дуже, Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю»), для жовнірських пісень початку ХХ ст. («Ой маю ж я тугу, рідна моя ненько, Чогось мені тяжко, на серці сумненько») чи невільницьких пісень часів Другої світової війни («Україно, Україно, серце моє, ненько, Як згадаю я про тебе, Заплаче серденько») [20, с. 446—447]. Водночас, за О. Кузьменко, у піснях-новотворах ХХ ст. відбувається змістове нарощення образу жалю: якщо в наймитських піснях ХІХ ст. мотиви *туги, жалю* заторкують переважно приватно-інтимну емоційну сферу, але ще не віщують цілковитої фатальності, то у піснях часів Другої світової війни вони набувають суспільно-політичної маркованості, узагальненості сенсу буття, означають фізичне і духовне руйнування особистості та неминучість смерті [20, с. 455—548]. А отже, дуже схоже, що давній мотив жалю за Україною в пісні «Hej, sokoły!» у найдраматичніший період ХХ ст. — у часи Другої світової війни чи післявоєнних катаклізмів — був актуалізований та переосмислений.

Поетика і символічний зміст зачину

*Hej, tam gdzieś z nad czarnej wody
Wsiada na koń Kozak młody,
Czule żegna się z dziewczyną
Jeszcze czulej z Ukrainą.*

Такий зачин маємо в найбільш розповсюдженому Вар. 1. Зразу зауважимо, що Вар. 2 (Марилі Родович) розпочинається, як і пісня «*Żal za Ukrainą*», з рядків

*Żal, żal za jedyną
za zieloną Ukrainą.*

Ще варто підмітити, що аналізована пісня в наявних фіксаціях та в усній традиції означається не за першим рядком, як це найчастіше буває, а за першим рядком приспіву «Hej, sokoły!» чи за ключовим словом (висловом) першої строфи Вар. 2 «*Ukraina*», «*Zelona Ukraina*», «*Na zielonej Ukrainie*». Це разом

з іншими аргументами, які будемо розглядати нижче, наштовхує на думку, що зачин «Неј, tam gdzieś z nad czarnej wody...» міг виникнути пізніше, ніж сама пісня.

До такої думки схиляє й форма поетичного вираження першого рядка, не характерна для традиційного фольклору: ні для українського, ні для польського¹. По-перше, формули, де після «Гей» слідує розгорнута в цілий рядок обставина місця, простежуємо хіба вже в піснях новітньої доби (напр., повстанська пісня «Гей там далеко на Волині»)². По-друге, нехарактерним для традиційного поетичного мислення є образ «чорна вода» («з-над чорної води»). Як правило, «вода» в українському, як і польському, пісенному фольклорі залежно від символічного навантаження поєднується з постійними епітетами «бистра», «тиха», «студена», «холодна», «глибока», «дунайська». Попри це все ж удалося виявити один випадок вживання епітету «чорна» (вода). Він міститься в пісні про козака Нечая у виданні М. Максимовича 1834 р.:

*Од Красного Броду, од Чорної Води
Де ляшків сорок тисяч хорошої вроди [21, с. 99].*

Про те, що цей образ доволі не зрозумілий, свідчить коментар упорядників академічного видання «Історичні пісні» І. Березовського та В. Хоменко: ««Од Красного Броду, од Чорної Води» — поетичні назви, які, можливо, виникли під впливом пісень і дум про битву під Жовтими Водами та окремих дум, в яких згадується назва Золотий Брід, Жовті Води, Жовті Піски тощо» [22, с. 942]. Як бачимо, дослідники уникнули трактування конкретного образу «чорної води», лише припустивши, що це поетична назва, пов'язана з місцевістю, де 1648 р. козаки під проводом Б. Хмельницького здобули першу перемогу над польським військом Речі Посполитої.

Логічно погодитись, що вираз «znad czarnej wody» може означати місцевість, що походить від гідроніма чи топоніма. Саме згідно з такою логікою М. Мак-

симович подав «од Чорної Води» як власну назву в цитованих рядках пісні про Нечая. Так само, з великої літери, це словосполучення пишуть і в деяких публікаціях пісні «Неј, sokoły!»: «*Неј, tam gdzieś znad Czarnej Wody*». Зауважмо, що саме в Польщі є низка таких назв річок, приток, населених пунктів. Трапляються лише поодинокі такі назви і в Україні (на Закарпатті). Зіставляючи ці два пісенні фрагменти (пісні про Нечая та «Неј, sokoły!»), можна припустити, що вживання в них виразу «од Чорної Води» — «znad Czarnej Wody» означає *польськість*. Це підтверджують і сучасні часто вживані в польській літературі та мистецтві кліше «znad Czarnej Wody», що стосуються здебільшого північного регіону країни, де є місто, гміна і ріка Czarna Woda. Цей образ широко вживаний у сучасній польській авторській пісні, де від власної назви він перейшов у художнє узагальнення бруду, тривожних душевних станів, розлуки (напр., «Czarna woda między nami» та ін.) [23].

Наступні три рядки:

*Wsiada na koń Kozak młody,
Czule żegna się z dziewczyną,
Jeszcze czulej z Ukrainą*

теж ніяк не пов'язані з традиційним фольклоротворенням. За «Показчиком мотивем і мотивів української соціально-побутової лірики» О. Кузьменко, який базується на опрацюванні джерел переважно XIX — початку XX ст., мотиву прощання козака з Україною взагалі не зафіксовано [20, с. 662]. Не натрапляла я й на польські пісні з таким мотивом.

Важливу інформацію про пісню «Неј, sokoły!» надав професор Богдан Гальчак — польський історик українського походження, що проживає в місті Зелена Гура, у західній частині Польщі. Там у 1960-х рр. професор Гальчак часто чув цю пісню в дитинстві. Проте, за його спогадами, тоді твір мав інший зачин, а саме:

*Jechał w naddunajskie strony
Ukraiński Kozak młody... [8].*

Такий зачин є ближчий до фольклорно-літературної поетики, особливо якщо його розглядати в контексті поширеної у слов'янському світі народної практики переспівування всесвітньо відомої української пісні «Їхав козак за Дунай». Її склав десь у середині XVII ст. харківський козак Семен Климовський. До речі, пісня «Неј, sokoły!» з музично-ритмічного боку

¹ Для такого твердження я переглянула інципіти пісень в основних академічних виданнях українського фольклору, а також Цифрової бібліотеки польської пісні, і не виявила більше жодного твору з початком «Гей там десь з-над» чи навіть із «Гей там десь».

² Тоді як зачини з вигуком «Ой» + обставина місця прибуття історичним пісням, напр. «Ой з-за гори високої, з-під Чорного Гаю» та ін.

є дуже близьким переспівом «Їхав козак за Дунай». Ще логічніше та автентичніше виглядає інший варіант зачину, який, за спогадом професора Гальчака, виконували в Зеленогурському регіоні як «безпечну» версію задля уникнення проблем з тогочасною владою, яка, очевидно, не схвалювала пісень із згадками про козака та про Україну:

*Gdzie Dunaju bystre wody
Jechał kiedyś ulan młody.
Czule żegnał się z rodziną
A najczulej z swą dziewczyną* [8].

*Де Дунаю бистрі води,
Їхав кудись улан молодий.
Ніжно він прощався з родиною,
А найніжніше — зі своєю дівчиною.*

Тут маємо традиційні, часто вживані в піснях образи «Дунаю» як маркера кордону (порівняймо «Їхав козак за Дунай») та «бистої води» як символу часоплинності, неспокою перед прощанням військового з родиною та коханою дівчиною (типовий мотив у рекрутських та інших соціально-побутових піснях [20, с. 662]).

Виходячи з такої парадигми варіантів та наявних, а частіше відсутніх паралелей у фольклорі, є підстави стверджувати, що перша строфа Вар. 1 з початком «Hej, tam gdzieś z nad czarnej wody» була припасована до пісні згодом. Такий новий зачин змінив деякі змістові акценти твору. А саме, порівняно з варіантами, які пригадав Богдан Гальчак, у теперішній першій строфі Вар. 1 знівельовано прямі чи символічні вказівки на українське походження ліричного героя, водночас збережено (відроджено) сам образ козака з наданням йому ознак польськості — «znad Czarnej Wody». Відтак, зв'язок з Україною почав виявлятися вже не через українське походження ліричного героя, а лише через його ностальгійне ставлення до України як до місця втрати свого кохання.

Поетика та символічний зміст приспіву

*Hej, hej, hej sokoły,
Omiłajcie góry, lasy, doły,
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku...*

Зауважмо, що сокіл належить до давніх фольклорних образів-символів. В народній традиції — це «істота сонця, світла і творчого начала», саме він «увінчує світове дерево українських колядок», «со-

кіл (орел) — класичний приклад нареченого» [24, с. 212]. В історичних піснях сокіл, як і орел, позначає сильну, вільну й нескорену особистість [25, с. 538]. «Саме апеляцією до сокола часто розпочинаються пісні про тугу за втраченою волею» [25, с. 538]. До образу сокола зверталися й поети, які творили в стилі народної пісні, такі як Богдан Залеський, Тимко Падура, Микола Петренко, Марія Конопніцька та інші. Водночас у пісенності українців та поляків цей образ, особливо у множинному вияві («соколи»), набув особливої значимості та актуалізації в кінці XIX — перших десятиліттях XX ст. під впливом військово-патріотичних ідей одноіменних молодіжно-спортивних товариств «Sokol» — «Сокіл». Так, у польських «Соколів» гімном був «Marsz Sokołów» із приспівом «Hej bracia Sokoły, dodajcie mu sił...» (Гей, браття соколи, додайте йому сил...) [26, с. 90]. В українських «Соколів» гімн «Соколи, соколи, ставаймо в ряди!» (1901) написали Констянтина Малицька (текст), Ярослав Ярославенко (музика). І в польському, і в українському гімнах «Соколів» звучала патріотична ідея цього руху: «Де сила, там і воля».

У 1916 р. уперше опубліковано стрілецьку пісню Левка Лепкого «Ой видно село», яка блискавично набула популярності. Пісня має зачин:

*Ой видно село, широке село під горою,
Ой там їдуть стрільці, січовії стрільці до бою.
Іде, іде військо крізь широке поле,
Хлопці-ж бо то хлопці, як соколи* [27, с. 128, 513].

Останній рядок із виразним музичним акцентом на ньому повторюється ще декілька разів у приспіві. Таким чином образ «хлопці, як соколи» увійшов до поезики національно-визвольної пісенності. Нездарма 1990 р., у час відродження української патріотичної пісні, виник музичний гурт із назвою «Соколи». Основу його репертуару склали національно-патріотичні пісні. Зокрема, цей колектив відродив пісню «Соколи, соколи, ставаймо в ряди!».

Із такою величною семантикою образу соколів в українській та польській пісенності, виглядає дивним поєднання першого і другого рядків приспіву в пісні «Hej Sokoły!»:

*Hej, hej, hej sokoły,
Omiłajcie góry, lasy, doły...*

Адже чи відважні горді «соколи» повинні боятися небезпек? І хто вони, ці «соколи», яких застеріга-

ють оминати «гори, ліси, доли»? На це питання знову проливає світло інформація професора Гальчак. За його переконанням, пісню «Hej Sokoły!» співа-ли переважно поляки, які після Другої світової війни були змушені залишити свої домівки на Волині та в Галичині й переїхати до Польщі. Правда, слова приспіву звучали інакше:

*Hej! Hej! Hej Sokoły!
Omiłajcie góry, lasy, doły.
Omiłajcie PGR-y
Tam roboty do cholery!* [8]

Пеґеєри — це «Państwowe Gospodarstwa Rolne» (Державні сільські господарства), що були відповідниками до радгоспів у СРСР. Робота в них була важкою і низькооплачуваною. Працювали там люди через безвихідне становище, бо не мали жодної кваліфікації, яка б давала їм змогу влаштуватися на кращу роботу. Такими часто були поляки, які в другій половині 1940—1950 рр. переїхали до Польщі з СРСР (Радянської України) [8]. Отже, пісня відображає їхні настрої, позначені тугою за покинутою Україною та настроями тривоги в нових умовах дійсності. Відтак, маємо зовсім інше символічне прочитання приспіву: образ «соколів» символізує тугу вимушених переселенців за втраченим життям, де був і високий політ, і сила, і свобода духу, а наступні три рядки — це застереження від нещастя, пов'язаних із новими умовами переселення. У такому контексті цілком логічним є й долучення до пісні «Hej, sokoły!» давнього тексту «Żal za Ukrainą», розпачливий мотив якого набував нових сенсів колективної травми для великої кількості знедолених переселенців. Натомість сучасний варіант має облагороджений символічний зміст, який прочитується з пафосом, оптимізмом: «соколи» — завзяті хлопці, які не бояться небезпечних викликів дороги, супутниками якої є слухово-зорові образи — дзвінок, степ, жайворонок: «... *Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku, Mój stepowy skowroneczku...*».

2. Контексти

Побутування та інтерпретації «Hej, sokoły!» в Польщі

Тут з'ясуємо особливості побутування пісні в усному середовищі, подальше її життя у формах фольклоризму (професіональне виконання), роль і значення у суспільстві. Про особливості усного по-

бутування пісні «Hej, sokoły!» у Польщі повідомив професор Гальчак. Він, зокрема, вказав, що в Польщі в 1960-і рр., коли традиція колективного співу була ще поширеною розвагою, цю пісню часто виконували в товариських колах при застіллях. Пісня не подобалась комуністичній владі через згадку про Україну та про козака, хоча водночас і не належала до заборонених. Іноді драстичний для влади зачин про українського молодого козака, який прощався з дівчиною та з Україною, замінювали на лояльний варіант про молодого улана, який прощався з родиною та дівчиною (тести див. вище). Водночас професор Гальчак зазначає, що пісня «Hej, sokoły!» найбільше побутувала у середовищі поляків — «репатріантів» із Волині та Галичини — була їхнім неофіційним гімном. А оскільки багато хто з «репатріантів» був налаштований вороже до українців Польщі (їх звинувачували в підтримці УПА, яка завдала полякам кривд), і часто провокував конфлікти й бійки, то звучання пісні «Hej, sokoły!» було сигналом до посилення обачності: «Означало це, що поблизу перебувають «репатріанти», ставлення яких до українців (особливо під дією алкоголю) могло бути непередбачуване. Тих місць, де пісня була популярна, представники української меншини в Польщі здебільшого уникали» [8].

Чи не першою професіональною виконавицею пісні «Hej, sokoły!» була вже згадувана Марія Родович. Цей твір увійшов другим треком до альбому «Marysia Biesiadna» (1994). Першим треком звучала пісня «Góralu, Czy Ci Nie Żal», просякнута мотивами туги за рідною стороною та вимушеної розлуки з домом. Відтак, наступна пісня «Hej, sokoły!», яка розпочиналась «Żal, żal za dziewczyną, Za zieloną Ukrainą...» була своєрідним продовженням драматичної історії особистої втрати... Звернення до такої теми могло бути зовсім не випадковим у творчості Марилі Родович, уродженої 1945 р. у м. Зелена Гура в сім'ї польських переселенців із м. Вільно. У 1997 р. пісня у схожій лірично-ностальгійній версії ввійшла до альбому Кшиштофа Кравчика «Big Dance — Ludowe Przeboje Dla Wszystkich Vol. 1». В альбомах обох виконавців зазначалось, що пісня народна («людова»). У 1998 р. її виконала група «Bayer Full» (альбом «Od Biesiady Do Wesela — Wiatr Miłości»), а 1999 р. — відома співачка Кристина Гізовська (Krystyna Giżowska) (альбом «To jest zabawa»). Уже

в цих двох останніх інтерпретаціях «Hej, sokoły!» набули більш жвавого і бравурного звучання, наблизились до теперішньої загальновідомої версії з початком «Hej, tam gdzieś z nad czarnej wody».

Та своєї мегапопулярності пісня «Hej, sokoły!» зазнала лише після виходу у світ польського історичного кінофільму режисера Єжи Гоффмана «Ogniem i mieczem» (1999). Там декілька разів прозвучала її мелодія, спочатку — як музичне тло для розкриття романтичного образу закоханої героїні Гелени, і дуже виразно — у фіналі. Сам кінофільм про героїчно-романтичні події часів козаччини (1648—1650-х рр.) сприяв відродженню польського патріотизму, усвідомленню втрати східних земель у колишніх межах Речі Посполитої та ностальгуванню за ними. У такому контексті «Hej, sokoły!» зазвучала з новим символічним прочитанням — вже не лише як особистої історії закоханого вояка чи відірваного від рідної землі переселенця, а як узагальнення національно змісту. Зауважмо, що кінофільм вийшов у час, коли в Польщі активізувались так звані «кресові» настрої, утворювались відповідні угруповання, товариства. Так звані «кресов'яни» офіційно сповідують підтримку пам'яті про польську традицію на давніх землях II Речі Посполитої у теперішніх межах України, Білорусі та Литви. Ці землі називають «польські східні креси» [8]. Слідом за виходом фільму «Ogniem i mieczem» у цьому ж 1999 р. відбувається об'єднання 37 таких товариств у «Kresowy Ruch Patriotyczny» (Патріотичний кресовий рух). Думаю, зв'язок між цими подіями не можна виключати. Своім неофіційним гімном «кресов'яни» обрали пісню «Hej, sokoły!». Ідейний зміст пісні в руслі «кресової» ідеології був підкріплений ще й надуманою версією про її автора Тимоша Падуру, оскільки згаданий поет був проповідником спільної польсько-української героїчної історії під польською короною. Це надумане авторство чудово згармоніювало з історичним тлом фільму «Ogniem i mieczem», події якого відбуваються здебільшого на Поділлі, звідки походив і сам Падура.

У сучасних умовах апелювання до поняття «польські східні креси», як і будь-які територіальні інспірації, є некоректними щодо українців, білорусів та литовців, які мають свої державні кордони. «Кресова» ідеологія не сприяє порозумінню між поляками та її переліченими сусідами, зокрема часто проявляється у формах агресії щодо українців, української націо-

нальної символіки, історичних місць пам'яті на українських етнічних землях у межах сучасної Польщі. У такому контексті гімн «кресов'яни» «Hej, sokoły!» не може викликати в українській меншині в Польщі позитивних асоціацій, про що чітко висловився голова Українського історичного товариства в Польщі професор Роман Дрозд: «Пісня «Гей соколи!» для нас, українців у Польщі, має імперський, ревізійністський характер. Під час українських імпрез у Польщі її не співають. Хіба що її може виконувати якийсь колектив з України — однак публіка цього не схвалює. Поляки трактують цю пісню як вираження туги за втраченим після Другої світової війни «раєм» на українських землях. Наші співвітчизники з України, мабуть, недостатньо це розуміють. Помічають винятково музичні цінності, а там, на жаль, є «кресова» ідеологія. Пісня «Гей соколи!» не може стати мостом зближення між поляками і українцями. Свого часу відома польська співачка Марія Родович пропонувала, щоб ця пісня стояла гімном проведеного у Польщі та в Україні Чемпіонату Європи з футболу 2012 року. Так не сталось. Пісня «Калінка» — російська, і вона буде такою, хоча оспівує калину — символ України» [8].

Водночас слід зауважити, що в середовищі польської та української молоді, непоміченої колективними травмами минулого та незаангажованої до політики, пісня, оповита мітом про польсько-українського автора, переважно виражає теплі добросусідські стосунки між двома народами. Так у 2001 р. в альбомі «Dwa Kolory. Pieśni ukraińskie i kozackie» польського гурту «Dzikie Pola» пісня «Hej, sokoły!» зазначена з коментарем «Pieśń Wszech czasów i Dwóch Narodów» (Пісня всіх часів і двох народів). Її подано разом з українською піснею «Їхав козак за Дунай» [28]. І виконання, і супровідний відеоряд передають широку гаму символічних сенсів: тут і архаїка, і державна велич, традиції та історія двох народів, їх порозуміння... Такий широкий і доброзичливий сенс прочитуємо й у заголовках «Ukraina», «Na zielonej Ukrainie» до згаданої пісні у багатьох сучасних польських пісенниках [29, с. 79].

Переклади українською мовою

та побутування пісні «Гей соколи!» в Україні

Історія українських версій «Гей соколи!» починається на зламі ХХ—ХХІ століть. Існує три відо-

мі українські переклади цієї пісні, один з яких (перший) набув найбільшого поширення. Автором першого перекладу з початком «Гей десь там, де чорні води», здійсненого приблизно 1999—2000-го року, є підстави вважати Олександра Стадника, художнього керівника Волинського народного хору. Саме у виконанні його колективу маємо найраніші аудіо-, відеозаписи пісні «Гей соколи!» [30] та нотні транскрипції з підтекстуваннями для хорового виконання [31]. Олександр Стадник згадує, як уперше почувши в ресторанному виконанні в Польщі цю пісню, за ніч зробив хорівий варіант і виконав із колективом на фестивалі в Ольштині польською мовою. Зважаючи на неймовірний успіх, переклав українською мовою та ввів до репертуару свого хору. Другий переклад зроблений до альбому Михайла Мадцяка «Вона одна» (2002) із початком «Там, де чорна хвиля грає, там козак коня сідає...». Ця версія як і запис виконавця не набули поширення.

Після Помаранчевої революції (2004) із посиленням уваги до національної проблематики публіка запотребувала життєствердних україноцентричних сучасних і водночас заглиблених у традицію пісень. «Гей соколи!», які генетично споріднені з українським фольклором, образом соколів перегукуються з поетикою стрілецького чину, усе більше набували українського патріотичного забарвлення. У 2005 р. ця пісня в перекладі Олександра Стадника увійшла до альбому «Йшли селом партизани 2» відомого виконавця українських повстанських пісень Володимира Вермінського. Його вдала інтерпретація (у контексті всієї творчості з військово-патріотичним забарвленням) була успішно втілена у відеокліпі з мілітарний відеорядом про польоти пілотної групи «Українські соколи» Збройних сил України, формально відновленої у 2008 році [32].

Третій відомий переклад із початком «Гей там десь на чорній воді на коні козак молодий...» здійснив пісняр Олександр Шевченко. За його спогадом, переклад був зроблений 2008 р. для гурту «Пікардійська терція» до виступу на концерті «Борцям за волю України» в театрі Заньковецької у Львові. Як розуміємо, запотребованість такої пісні до виступів національно-патріотичної тематики була і залишається високою. Вона відображає і зв'язок із поетикою національно-визвольної боротьби українців ХХ ст., і сучасні настрої, пов'язані з культом Армії.

Водночас виражає й емоції українців-емігрантів, які переживають розлуку з домом та з родиною.

У подальші роки і до сьогодні пісня «Гей соколи!» є окрасою репертуару безлічі виконавців. У 2013 р. пісня зазвучала на українському телепроекті «Голос країни» у виконанні Івана Сяркевича зі Львова. Цікаво, що ведуча представила її так: «Уже майже три сторіччя від батька до сина передається пісня «Гей соколи!» про тугу козака за рідною Україною, за тою дівчиною, що лишилася далеко». Така зістарена «обгортка» мала додати творові національної глибини. У 2017 р. в українсько-словацькому фільмі режисера Петера Беб'яка «Межа» була представлена нова інтерпретація пісні «Гей соколи!» Олега Скрипки. У ній замість думок ліричного героя про смерть з'являється бажаний «хепіенд»:

*Гей, гей, що ж то буде,
Дівка хлопця не забуде.
Як повернеться з війноньки,
Розцілує дівчиноньку [33].*

Олег Скрипка вважає важливим популяризувати цю пісню різними мовами, адже в ній згадується Україна, і це гарний спосіб культурної презентації нашої країни. Водночас пісня «Гей соколи!» зазвучала і в словацькому перекладі.

У вересні 2019 р. у с. Махнівка на Вінниччині, де є могила Тимка Падури, відбувся I Міжнародний пісенний фестиваль «Гей соколи!». Під час фестивалю провели флешмоб із наймасовішого (майже 600 учасників) виконання цієї пісні. Зауважимо, що ЗМІ на Вінниччині останні роки завзято популяризують тему автора пісні «Гей соколи!». Ім'я Тимка Падури, вихідця з Вінниччини, яке, безперечно, має право бути пошанованим за власний творчий спадок, почали безапеляційно замінювати на набридливе кліше «автор пісні «Гей соколи!»³. Культ цієї пісні з її надуманим авторством набуває небачених масштабів. Ця тенденція цілком вписується в контекст сучасної моди на «достеменно правдиві історії» про знаменитостей того чи іншого міста/села, поширювані через місцевих діячів культури та

³ Ось деякі заголовки Інтернет-публікацій: «Автор пісні «Гей, соколи!» — народжений на Вінниччині поляк, який мріяв про вільну Україну», «Автору пісні «Гей, соколи!» можуть встановити пам'ятник на Вінниччині», «На Вінниччині відкрили могилу автора пісні «Гей соколи!» тощо.

туризму. Водночас недопустимо проникнення таких міфів без критичного їх тлумачення в науковий дискурс.

Отож, спробую розставити фольклористичні акценти. Польська пісня «Hej, sokoły!» має підстави називатися народною (навіть, якщо в ній і використані літературні мотиви когось із поетів-романтиків). Українська версія «Гей соколи!» має підстави побутувати в сучасній культурі з різними сенсами (військово-патріотичним, україноцентричним, польсько-українським, емігрантським тощо). Адже, фольклорний процес, особливо в ХХ—ХХІ ст., відображає плюралізм та трансформації сенсів та форм, актуалізацію традиції. Складна історія цієї пісні певним чином відображає складність стосунків двох сусідніх народів — українців та поляків, які, незважаючи на історичні протиріччя та обопільні пережиті травми, усе ж прагнуть до порозуміння та добросусідства. З іншого боку, сучасні носії культури намагаються не втрачати зв'язок із глибокими коренями традиції, чим обумовлені неодинокі випадки міфологізування про походження улюблених пісень, серед яких і пісня «Гей соколи!». Нарешті, з точки зору підтримки національної традиції культурними інституціями, значно вагомішою для України, на мою думку, могла б бути ідея осучаснення та популяризації пісні «Іхав козак за Дунай», яка є справжньою перлиною Української культури з виразним національним кодом.

Висновки. Наявні фіксації пісні «Hej, sokoły!» та спогад про її усне побутування у Польщі засвідчують контамінований характер твору, який у теперішньому вигляді виник, очевидно, у середині ХХ ст. у середовищі поляків-переселенців з України в Польщу. У ньому використано мотив польської пісні з ХІХ ст. «Żal za Ukrainą», який доповнено новим зачином та приспівом. Зміст «Hej, sokoły!» зазнав переосмислення, набув для поляків патріотичного звучання в контексті «кресового» руху. Українські версії «Гей соколи!» є перекладами з польської мови, та їхня історія сягає не раніше двадцяти останніх років. Загалом, в українців ця пісня має патріотичний зміст, а також часто символізує українсько-польське добросусідство (значною мірою через надумане авторство Тимка Падури). У свою чергу, українська меншина у Польщі не сприймає цей твір позитивно, вбачаючи в ньому вияв «кресової» ідеології.

1. *Hej, sokoły*. Wikipedia. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Hej_soko%C5%82y (дата звернення: 9.09.2019).
2. *Tomasz Padura*. Wikipedia. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Padura (дата звернення: 9.09.2019).
3. *Тимко Падура*. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D0%B0%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B0 (дата звернення: 9.09.2019).
4. *Гей, соколи!* Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%B9_%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8 (дата звернення: 9.09.2019).
5. Любченко В. Падура Тимко. *Енциклопедія історії України*. Т. 8. Київ: Наукова думка, 2011.
6. Баландіна Н. *Масифікація польсько-української пісні «Hej, sokoły!» («Гей соколи!)*. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9.1/2.pdf> (дата звернення: 10.08.2019)
7. Баландіна Н. Пісня як комунікативне явище. *Текст у масових комунікаціях: множинність інтерпретацій*. Гол. ред. Н. Баландіна. Харків, 2018.
8. Гальчак Б., Харчишин О. Звідки прилетіли «соколи»? Рефлексії над генезою популярної пісні. URL: <http://uamoderna.com/md/halczak-kharchyshyn-hei-sokoly?fclid=IwAR16xdLQZ6N4FityHEtOk2BekmybeDup5jEEB2zdDCailFDxupsmBMAPazU> (дата звернення: 13.10.2019).
9. Inglot Mieczysław. Tomasz Padura. *Polski Słownik Biograficzny*: Т. 43. 2004—2005.
10. Карабан Л. Томаш Падура: відомий і невідомий. *Проблеми слов'янознавства*. 2014. Вип. 63. С. 113—122.
11. Кирчів Р. *Історія української фольклористики. Т. 1. Преромантична і романтична фольклористика*. Львів, 2017. 508 с.
12. *Ojców naszych śpiew: pieśni patriotyczne*. Oprac. M. Straszewicz. Komorów: Prometeusz, 1992. № 193.
13. Maryla Rodowicz. *Hej sokoły*. YouTube. URL: <https://www.google.com/search?sa=X&q=maryla+rodowicz+hej,+soko%C5%> (дата звернення: 9.09.2019).
14. *Hej sokoły*. Krzysztof Krawczyk. YouTube. URL: <https://www.google.com/search?biw=1600&bih=771&ei=xA5gXfnLO6yyrgStq47ICw&q=krzysztof+krawczyk+hej+soko%> (дата звернення: 9.09.2019).
15. *Mały śpiewnik weselny*. URL: <http://weselewesellap.pl/oWeselachBezalkoholowych.jak/malvySvpiewnikWeselny.php> (дата звернення: 11.09.2019).
16. Харчишин О. *Український пісенний фольклор в етнокультурі Львова: трансформаційні процеси, міжкультурні пограниччя*. Львів, 2011. 368 с.
17. *Żal za Ukrainą* URL: <https://polona.pl/item/zal-za-ukraina-z-piesni-narodowej-przelozony-na-fortepian-op-13.NTE0NDY5Ng/#info:metadata> (дата звернення: 11.09.2019).
18. *Żal za Ukrainą: piosnka przypisana Wandzie Pułtowskiej prez Macieja Kamińskiego* URL: <https://polona.pl/item/zal-za-ukraina-piosnka-przypisana-wandzie-pudlow>

- skieJ,NjKxNzAxMTA/0/#info:metadata (дата звернення: 11.09.2019).
19. Zal za Ukraina. URL: https://staremelodie.pl/piosenka/3864/Zal_za_Ukraina (дата звернення: 9.09.2019).
 20. Кузьменко О. *Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн)*. Львів, 2018. 728 с.
 21. *Українські народні пісні*. Упоряд. М. Максимович. Ч. 1. Кн. 2. Москва, 1834. 185 с.
 22. *Історичні пісні*. Упоряд. Березовський І., Родіна М., Хоменко В. Київ, 1961. 1068 с.
 23. Słowo Czarna Woda w polskich piosenkach. Zal_za_Ukraina. URL: <http://paroles.pl/song/default/search-in-song?keyword=Czarna+Woda> (дата звернення: 18.09.2019).
 24. Пастух Н. *Символіка тварин в українському фольклорі: зозуля*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2013. 224 с.
 25. Пастух Н. Символіка птахів. *Мала енциклопедія українського народознавства*. Львів: Інститут народознавства НАН України. 2007. С. 537—540.
 26. *Śpiewnik polskiego skauta*. Kraków 1914. S. 90.
 27. *Стрілецькі пісні*. Упоряд. О. Кузьменко. Львів, 2005. 640 с.
 28. Dzikie Pola. Hej sokoly. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=2Kxxqm7b_ys (дата звернення: 18.09.2019).
 29. Śpiewajmy. Niezbednik. Towarzyski. Opracował Wiesław Ardanowski. URL: https://docplayer.pl/4471609-1-spiewajmy-niezbednik-towarzyski-opracowal-wieslaw-ardanowski.html#show_full_text (дата звернення: 18.09.2019).
 30. Hej, sokoly! Гей, соколи! Волинський народний хор. Українська народна пісня. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gJEv4CzFQUg> (дата звернення: 18.09.2019).
 31. Гей, соколи, або Гей десь там, де чорні води (лірична). Переклад з польської. Гармонізував Олександр Стадник. URL: <https://homin.etnopa.info/novyny/hej-sokoly> (дата звернення: 18.09.2019).
 32. Гей, Соколи!: В. Вермінський і «Українські соколи». URL: https://www.youtube.com/watch?v=ml1ao_QHiMQ&t=2s (дата звернення: 18.09.2019).
 33. Олег Скрипка «Гей, соколи». Українська інтерпретація саундтреку стрічки «Межа». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jCIGtPRmJmU> (дата звернення: 18.09.2019).
- Tymosh Padura*. Wikipedia. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D0%B0%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B0 (Last accessed: 9.09.2019) [in Ukrainian].
- «Hey, sokoly!» Wikipedia. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%B9,%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B%D0%B8> (Last accessed: 9.09.2019) [in Ukrainian].
- Liubchenko, V. (2011). Tymko Padura. *Encyclopedia of the history of Ukraine* (Vol. 8). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Balandina, N. (2018). Promotion of the polish-ukrainian song «Hej, Sokoly». Retrieved from: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9.1/2.pdf> (Last accessed: 10.08.2019) [in Ukrainian].
- Balandina, N. (2018). Song as a communicative phenomenon. *Song lyrics in mass communication: Interpretation multiplicity*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Galchak, B. & Kharchyshyn, O. (2019). Where do «sokoly» come from? Reflections on the genesis of a popular song. Retrieved from: <http://uamoderna.com/md/halczak-kharchyshyn-hei-sokoly?fbclid=IwAR16xdLQZ6N4FityHEtOk2BekmybeDup5jEEB2zdDCailFDxupsmBMAPazU> (Last accessed: 13.10.2019) [in Ukrainian].
- Inglot, M. (2004). Tomash Padurra. In *Polish Biographical Dictionary* (Vol. 43) [in Polish].
- Karaban, L. (2014). Tomasz Padura: known and un known. *Problems of Slavonic studies*. 63, 113—122 [in Ukrainian].
- Kyrchiv, R. (2017). *The history of Ukrainian folklore studies. V. 1 Preromantic and romantic folklore studies*. Lviv. [in Ukrainian].
12. Strashewich, M. (1992) (Eds.). *Our ancestors' songs: patriotic songs*. Komorow: Prometeush. № 193 [in Polish].
- Maryla Rodowich. *Hej Sokoly*. YouTube. Retrieved from: <https://www.google.com/search?sa=X&q=maryla+rodowicz+hej,+soko%C5%> (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- Hej Sokoly*. Krzhyshtof Krawchyk. YouTube. Retrieved from: <https://www.google.com/search?biw=1600&bih=771&ei=xA5gXfnLO6yyrgStq47ICw&q=krzhyshtof+krawczyk+hej+soko%> (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- A Small Wedding Songbook*. Retrieved from: <http://weselewedel.lap.pl/oWeselachBezalkoholowych.jak/malvySvpiewnikWeselny.php> (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- Kharchyshyn, O. (2011). *Ukrainian song folklore in Lviv ethnoculture: transformational processes, intercultural borders*. Lviv: Institute of Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- «Zhal za Ukrainow» («Sorry for Ukraine») Retrieved from: <https://polona.pl/item/zal-za-ukraina-z-piesni-narodowej-przelozony-na-fortepian-op-13,NTE0NDY5Ng/#info:metadata> (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- «Zhal za Ukrainow» («Sorry for Ukraine»): the song dedicated to Wanda Pudłowska by Maciej Kamiński. Retrieved from: <https://polona.pl/item/zal-za-ukraina-pi>

REFERENCES

- «Hey, sokoly!» Wikipedia. Retrieved from: https://pl.wikipedia.org/wiki/Hej,_soko%C5%82y (Last accessed: 9.09.2019). [in Polish].
- Tomasz Padura. Wikipedia. Retrieved from: https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Padura (Last accessed: 9.09.2019) [in Polish].

- osnka-przypisana-wandzie-pudlowskiej,NjkkNzAxMT A/0/#info:metadata (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- «Zhal za Ukrayinow» («Sorry for Ukraine»). Retrieved from: https://staremelodie.pl/piosenka/3864/Zal_za_Ukraina (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- Kuzmenko, O. (2018). *Dramatik Human Existence in Ukrainian Folklore: Conceptual Forms of Expression*. Lviv: Institute of Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
- Maksymovych, M. (1834). (Ed.). *Ukrainian folk songs* (Vol. 1. Book 2). Moscow [in Ukrainian].
- Beresovskyy, I., Rodina, M., & Khomenko, V. (Eds.). (1961). *Historical songs*. Kyiv. [in Ukrainian].
- «Charna Woda» (dark waters) phrase in Polish songs. Zhal za Ukrayinow (Sorry for Ukraine). Retrieved from: <http://paroles.pl/song/default/search-in-song?keyword=Czarna+Woda> (Last accessed: 11.09.2019) [in Polish].
- Pastukh, N. (2013). *Symbolism of animals in Ukrainian folklore: a cuckoo*. Lviv: Institute of Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Pastukh, N. (2007). Bird Symbolism and Meaning. In *The Concise Encyclopedia of Ukrainian Ethnology*. Lviv: Institute of Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Polish scout's song book* (1914). Krakow [in Polish].
- Kuzmenko, O. (Ed.). (2005). *Ukrainian Sich Riflemen's songs*. Lviv [in Ukrainian].
- Wild fields. «Hey, sokoly!». YouTube. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=2Kxxqm7b_ys (Last accessed: 18.09.2019) [in Polish].
- Let us sing. Fundamentals. Community songs. Compiled by Wieslaw Ardanowski. Retrieved from: https://docplayer.pl/4471609-1-spiewajmy-niezbednik-towarzyski-opracowal-wieslaw-ardanowski.html#show_full_text (Last accessed: 18.09.2019) [in Polish].
- «Hey, sokoly!» Volyn National Choir. Ukrainian folk song. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=gJEv4CzFQUg> (Last accessed: 18.09.2019) [in Ukrainian].
- «Hey, Sokoly» or «Hey des tam de chorni vody» (Hey, there, in dark waters) (lyric song). Translation from Polish. Harmonized by Oleksandr Stadnyk. Retrieved from: <https://homin.etnoua.info/novyny/hej-sokoly> (Last accessed: 18.09.2019) [in Ukrainian].
- «Hey, Sokoly» V. Verminsky and «Ukrainian Sokoly». Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=ml1ao_QHiMQ&t=2s (Last accessed: 18.09.2019) [in Ukrainian].
- Oleh Skrypka «Hey Sokoly» Ukrainian interpretation of the soundtrack to the film «Mezha» («Borderline») Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=jCIGtPRmJmU> (Last accessed: 18.09.2019) [in Ukrainian].